

ELŻBIETA SKORUPSKA-RACZYŃSKA

ORCID: 0000-0002-6236-6302

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
eskorupska-raczynska@ajp.edu.pl

Kierunki badań nad językową kreacją świata w tekście literackim – w poszukiwaniu złotego środka?

Słowa kluczowe

językowa kreacja świata, językoznawstwo otwarte, strukturalizm, kognitywizm językoznawczy

Key words

linguistic creation of the world, open linguistics, structuralism, cognitive linguistics

Wprowadzenie

Etykę złotego środka – zgodnie z zapisami w źródłach historycznych – wymyślił Arystoteles (383–322 p.n.e.) jako podstawę działania w zgodzie z własnym rozumem, przede wszystkim w odniesieniu do poszukiwania szczęścia. **Złoty środek** (łac. *aurea mediocritas*) bądź **złote umiarkowanie** identyfikowane są z rozwiązaniem pośrednim, polegającym na unikaniu skrajności. Interesująco i pragmatycznie tłumaczy się ten frazeologizm w *Encyklopedii zarządzania*: „Złoty środek jest punktem, który jest równowagą pomiędzy nadmiarem a niedomiarem”¹.

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o kierunki badań nad językową kreacją świata w tekstach artystycznych lirycznych i epickich, podejmowane w ostatnich latach przez lingwistów – badaczy języka literatury polskiej. Analiza ich

¹ *Encyklopedia Zarządzania*, dostęp 17.08.2021, www.mfiles.pl. Por. Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury* (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1995), 1339 i 1340; Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 1 (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988), 104–126.

prezentacji – od wystąpień Teresy Skubalanki w drugiej połowie lat 90. poprzedniego stulecia, po publikacje najnowsze – pozwala na wskazanie kilku kierunków poszukiwań badawczych.

Terminu *językowa kreacja* w opracowaniu specjalistycznym z zakresu leksykologii użyła po raz pierwszy T. Skubalanka w artykule *Językowa kreacja Jacka Soplicy (księdza Robaka)*², założywszy, iż tenże „znaczy mniej więcej tyle, co całokształt procesów językowych, stworzonych przez twórcę tekstu, w pewnym celu; tyle, co określony byt fikcjonalny, będący częścią «wizji świata» artysty»³. Takie ujęcie definicyjne – zgodnie z przyjętym przez badaczkę założeniem – bliskie jest rozumieniu „kreowania świata w tekstach”⁴ wyrażonemu przez Renatę Grzegorzycową, która oddziela je od kreatywności kompetencyjnej i formalnej systemu języka, będącego potencjalnie wykładnią otaczającej nas rzeczywistości.

Kierunkowanie badań nad językową kreacją świata

Nurt tekstowo-stylistyczny. W przywołanym wyżej artykule T. Skubalanki odnajdujemy związane z tytułowym terminem takie jego filiacje, jak: „kreacja osobowa”, „narrator wykreowany przez poetę”, „różne kreacje językowe przedstawiają opisy przyrody” (do których porównuje drugą płaszczyznę analiz: „podobnie różnorodne są też charakterystyki postaci”), „kreacja Jacka Soplicy” oraz „językowa kreacja Jacka Soplicy”, „językowa kreacja kwestarza” czy „kreacja językowa pokutującego kwestarza”⁵. Autorka, wychodząc od analizy treści, w konwencji językowej wskazuje funkcje życiowe Jacka Soplicy (szlachcic, zakonnik, emisariusz) skonceptualizowane za pomocą obiegowych wyrażeń, wkomponowanych we frazy analizowanego poematu. Ekscerpuje z Mickiewiczowskiego tekstu elementy językowe stylu potocznego, przykłady terminologii wojskowej, nazwy uczuć i ich objawów; wreszcie w finale i artykule, i analizowanego tekstu, nawiązuje do symbolicznego aspektu kreacji Jacka Soplicy, wynikającego z porównania promieni słońca padających na twarz umierającego szlachcica do korony świętych.

Omówiona analiza jako wzorzec stanowi trzon kierunku w badaniach nad językową kreacją świata, który możemy nazwać nurtem tekstowo-stylistycznym, w którego ramach mieszczą się publikacje skupione na literaturze XIX wieku i wcześniejszej

² Teresa Skubalanka, „Językowa kreacja Jacka Soplicy (księdza Robaka)”, w: tejże, *Mickiewicz, Słowacki, Norwid. Studia nad językiem i stylem* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1997), 20–33.

³ Tamże, 20.

⁴ Renata Grzegorzycowa, „Jak rozumieć kreatywny charakter języka?”, w: *Kreowanie świata w tekstach*, red. Andrzej Maria Lewicki i Ryszard Tokarski (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej), 1995), 21. Cyt. za: Skubalanka, „Językowa kreacja Jacka Soplicy”, 20.

⁵ Por. Skubalanka, „Językowa kreacja Jacka Soplicy”, 20–33.

(np. Magdaleny Pietrzak *Językowe środki kreowania postaci w twórczości historycznej Henryka Sienkiewicza*; Marty Helman *Językowa kreacja ubóstwa i zbytku w „Lalce” Bolesława Prusa*; Izabeli Kęпки *Językowa kreacja nieba i piekła w „Tragedii o bogaczu i Lazarzu” z 1643 roku* czy Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej *Językowa kreacja lasu w „Nad Niemnem” Elizy Orzeszkowej*⁶). Realizacja badań w ramach tego nurtu wymaga od leksykologa, zgodnie z poziomem narzuconym przez T. Skubalanę, niebagatelnego doświadczenia językoznawczego i literaturoznawczego, gruntownej znajomości nie tylko badanego tekstu literackiego, ale i jego kontekstu – historycznego, społecznego, kulturowego, a nawet twórczego. Zlekceważenie któregośkolwiek z tych aspektów grozi analizą bliską streszczeniu utworu i impresjonistyczną swobodą rozważań na jego temat, co umownie, i ewentualnie, moglibyśmy zakwalifikować do refleksyjnego odprysku tego nurtu⁷.

Nurt strukturalno-semantyczny. Na przełomie wieków XX i XXI w obrębie analiz językowej kreacji świata ukształtował się w środowisku szczecińskiego językoznawstwa nurt strukturalno-semantyczny, którego cechą charakterystyczną stało się rozpatrywanie kreowania w tekście literackim jako właściwości języka, a nie *stricto* doboru środków w pewnym celu. W publikowanych opracowaniach, zarówno okazjonalnych (w odniesieniu do wybranego elementu danego utworu, np. jednej postaci), jak i szerszych tekstowo (dotyczących np. kreacji poprzez barwę zarówno osób, jak natury w całym dziele), łączono zasady strukturalizmu z paradygmatem analiz leksykalno-semantycznych i stylistycznych.

Prace językoznawcze powstałe w tym nurcie, artykuły, monografie, wypełniają schemat, zgodnie z którym ich autorzy dokonują analizy środków językowych (leksykalnych, frazeologicznych), wykorzystanych przez pisarza w danym jego tekście (rzadziej tekstach) w odniesieniu do wskazanych (wybranych) do przeglądu składowych, dla przykładu wizerunku, jak: „wygląd zewnętrzny, wiek, charakter, mentalność, relacje rodzinne, język, praca, rozrywki”⁸; poddają oglądowi „środki językowe zróżnicowane pod względem strukturalnym, semantycznym i stylistycznym”⁹; realizują cel, którym jest „ilościowa i jakościowa

⁶ Magdalena Pietrzak, *Językowe środki kreowania postaci w twórczości historycznej Henryka Sienkiewicza* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004); Marta Helman, „Językowa kreacja ubóstwa i zbytku w „Lalce” Bolesława Prusa”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 5 (2006): 81–97; Izabela Kęпка, „Językowa kreacja nieba i piekła w *Tragedii o bogaczu i Lazarzu* z 1643 roku”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 23 (2016), 1: 39–53; Elżbieta Skorupska-Raczyńska, „Językowa kreacja lasu w *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej”, *Zeszyty Naukowe PWSZ* 1 (2006): 137–146.

⁷ Por. np. Aleksandra Ciarkowska, „Językowa kreacja dziecka w *Konopielce* Edwarda Redlińskiego”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 18 (2019): 31–41; też, „Językowa kreacja ojca w *Nagim sadzie* Wiesława Myślińskiego”, *Rozprawy Komisji Językowej LTN* 57 (2019): 37–48; Violetta Machnicka, „Językowa kreacja koncertu skrzypcowego w bajce Igora Sikiryckiego *O komarze i orkiestrze*”, w: *Ogród: materiały naukowe Warszawskiego Koła Polonistów* 30 (2017), 1/4 : 341–357.

⁸ Róża Modrzejewska, „Językowa kreacja świata starego Szlangbauma w *Lalce* Bolesława Prusa”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 12 (2013): 109.

⁹ Leonarda Mariak, „Językowa kreacja miłości w *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza”, *Slavia Occidentalis* 65 (2008): 56.

analiza obecnych w powieści [...] środków językowo-stylistycznych w kreacji wierzeń”¹⁰. Dokumentacji służą liczby wybranych jednostek leksykalnych, bywa że zebranych tabelarycznie. W pracach kładzie się nacisk na szczegółową analizę struktury wyekscerpowanych z tekstu jednostek, bywa że kosztem pogłębionej analizy semantycznej, opartej na ogólnych interpretacjach, wręcz stereotypowych¹¹. W początkowym okresie rozwoju nurtu strukturalno-semantycznego obowiązkowe w podejmowanych badaniach były odniesienia statystyczne, dotyczące w zasadzie ekstensji tekstowej wskazanych jednostek językowych, bez względu na zakres pracy, materiał badawczy czy jego autorstwo. Intencjonalnie wskazuje to Adrianna Seniów w publikacji na temat *Językowej kreacji świata kobiet w wybranych powieściach Elizy Orzeszkowej*¹²:

Analizy materiału źródłowego prowadzone będą zarówno metodą stylistyki tekstowej, jak i metodą badań leksyki oraz badań statystycznych. Wymienione metodologie wzajemnie się uzupełniają, co umożliwi kompletną interpretację zjawisk. Ponadto, jak stwierdził S. Gajda, sama stylistyka jest nauką poliparadygmatyczną i cechuje ją różnicowanie metodologiczne¹³,

jednocześnie zastrzegając sobie prawo do takich, a nie innych działań badawczych.

Prace powstałe zgodnie z paradygmatem strukturalno-semantycznym (dla przykładu¹⁴: Mirosławy Białoskórskiej *Stratyfikacja słownictwa z komponentem nazwy barwy złotej w lirykach Leopolda Staffa*; Władysławy Książek-Bryłowej i Barbary Lipniackiej *Językowy obraz wroga w „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza*; Leonardy Mariak *Obraz Boga w „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza*; Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej *Funkcja barw w językowej kreacji wybranych postaci w „Nad Niemnem” Elizy Orzeszkowej* czy Agnieszki Szlachty *Funkcja barw w powieści „Bambino” Ingi Iwasiów*¹⁵), bez względu

¹⁰ Agnieszka Szczaus, „Językowa kreacja wierzeń Prusów w powieści ks. Stanisława Kujota *Pierwsze nawrócenie Prusaków (1877–1878)*”, *Prace Filologiczne* 78 (2019): 396.

¹¹ Przykładem może być ocena wybranego z wypowiedzi Żyda Szlangbauma wyrażenia przyimkowego *u nas*, uznanego jedynie za wyraz dumy, podczas gdy może ono świadczyć również o wyalienowaniu społecznym diaspory. Por. Modrzejewska, „Językowa kreacja świata”, 107–120.

¹² Adrianna Seniów, *Językowa kreacja świata kobiet w wybranych powieściach Elizy Orzeszkowej* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011).

¹³ Tamże, 14–15. Autorka powołuje się na publikację Stanisława Gajdy „Stylistyka funkcjonalna, stylistyka pragmatyczna, stylistyka kognitywna”, w: *Polska genologia lingwistyczna*, red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008), 143–149.

¹⁴ Cytowane prace dotyczą językowej kreacji świata w tekście artystycznym, również mimo braku takiej zapowiedzi w ich tytułach.

¹⁵ Mirosława Białoskórska, „Stratyfikacja słownictwa z komponentem nazwy barwy złotej w lirykach Leopolda Staffa (część druga)”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 25–41; Władysława Książek-Bryłowa, Barbara Lipniacka, „Językowy obraz wroga w *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 1 (2002): 151–176; Leonarda Mariak, „Obraz Boga w *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 5

na ich podstawy materiałowe charakteryzują się skrupulatnym zapleczem dokumentacyjnym, opartym na liczbach, ich zestawieniach oraz przywoływanej dla ilustracji zjawisk ekstensji tekstowej.

Bezsprzecznie, nurt strukturalno-semantyczny zdecydowanie lepiej owocował w wypadku prac traktujących dorobek pisarza i jego język kompleksowo, czego dowodem są monografie pióra Joanny Rychter: *Językowa kreacja przyrody nieożywionej w utworach poetyckich Juliusza Słowackiego* oraz *Językowa kreacja barw w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*¹⁶. W pierwszej z nich badaczka objęła naukowym oglądem 214 liryków i 32 poematy czołowego polskiego romantyka. Zgodnie z założeniem autorki:

W pracy została wykorzystana metoda analizy leksykalno-stylistycznej T. Skubalanki¹⁷, która proponuje, aby badać cechy idiolektu poprzez omówienie elementów typowych i nietypowych (zapożyczenia, neologizmy), przy określaniu konstant tematycznych (w naszym wypadku przyroda nieożywiona) i gatunkowych (utwory poetyckie)¹⁸.

Wykorzystawszy założony paradygmat badawczy, wiedzę językoznawczą i literaturoznawczą, badaczka zaprezentowała wyniki ekscerpcji materiału źródłowego oraz jego analizy (strukturalną, semantyczną i funkcjonalną), demonstrując z jednej strony formy językowe i ich ekstensję tekstową, z drugiej – znaczenie i rolę kreacyjną w analizowanych utworach poety. Podobny schemat rozważań charakteryzuje również drugą z wyżej wymienionych, równie obszerną pracę poświęconą barwom w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.

Egzemplifikację rozwiązań metodologicznych poszukiwawczych odnajdujemy w pracach wielu badaczy, również wymienionych wcześniej. Jako przykład może posłużyć jeden z artykułów Leonardy Mariak *Językowa kreacja miłości w „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza*¹⁹. Oparty jest on na sprawdzonym schemacie służącym realizacji celu (którym jest w tym wypadku „pokazanie językowych, stylistycznych i semantycznych sposobów służących kreowaniu miłości w *Krzyżakach*, a w szczególności tych środków, których Sienkiewicz użył, opisując średniowieczną kulturę rycerską oraz zwyczaje i rytuały

(2006): 127–148; Elżbieta Skorupska-Raczyńska, „Funkcja barw w językowej kreacji wybranych postaci w *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej”, w: *Twórczość Elizy Orzeszkowej*, red. Krzysztof Stępnik (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001), 93–107; Agnieszka Szlachta, „Funkcja barw w powieści *Bambino* Ingi Iwasiów”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 13 (2014): 275–286.

¹⁶ Joanna Rychter, *Językowa kreacja przyrody nieożywionej w utworach poetyckich Juliusza Słowackiego* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2009); też, *Językowa kreacja barw w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014).

¹⁷ Mowa tu o publikacji: Teresa Skubalanka, *Podstawy analizy stylistycznej. Rozważania o metodzie* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001), 59–70.

¹⁸ Rychter, *Językowa kreacja przyrody*, 10.

¹⁹ Mariak, *Językowa kreacja miłości*.

związane z uczuciami²⁰) oraz na szczegółowych założeniach dotyczących badań języka jako zamkniętego zbioru. Tym samym badaniu poddano wyekscerpowane z tekstu powieści „środki językowe zróżnicowane pod względem strukturalnym, semantycznym i stylistycznym²¹. Analiza badawcza przebiega tu od struktury do znaczenia bądź – prawdopodobnie ze względów stylistycznych – znaczenie potwierdzone zostaje w strukturze, szczególnie w wypadku powtarzających się jej przykładów. Te zaś poparte są pełną egzemplifikacją źródłową (tom, strona), charakterystyką użycia oraz ich zestawieniami. Wnioski – typu: „Wykorzystanie tego typu leksyki w partiach dialogowych powieści sprawia, że wyznania miłosne bohaterów i ich przeżycia wewnętrzne stają się bardziej wiarygodne i szczerze. Dodać trzeba, że symbolika «ognia» i «krwi» należy do skonwencjonalizowanych sposobów opisu stanów uczuć w literaturze²² – odzwierciedlają relację badawczą skierowaną głównie ku analizie warsztatu pisarskiego i jego sprawczości nadawczej. Charakterystyczne jest w tym artykule również odwoływanie się do prac poświęconych *stricte* badaniom nad językowym obrazem świata, do opracowań z zakresu stylistyki tekstu, a także do symboliki krwi, ognia, serca (standardowo wykorzystywanej w literackich obrazach uczuć), co prowadzi do kwalifikowania wyekscerpowanych środków językowych na płaszczyźnie ich wartości waloryzującej bądź dyskredytującej – w kontekście potencjalnej percepcji tekstu powieści przez jego odbiorcę. Z drugiej strony widoczne jest symptomatyczne przywiązanie przede wszystkim do potrzeby oceny mistrzostwa w pierwszej kolejności idiolektu pisarza, co odzwierciedla zarówno akapit inicjujący podsumowanie: „Językowe środki kreowania miłości w *Krzyżakach* są zróżnicowane pod względem strukturalnym i semantycznym. Pisarz wykorzystał w tym zakresie szeroki repertuar możliwości leksykalnych i stylistycznych, starając się uatrakcyjnić i zróżnicować przekazywane treści²³, jak i jego zakończenie:

W mistrzowsko zaprezentowanej przez Sienkiewicza językowej kreacji szeroko pojętej miłości udało się zawrzeć nie tylko prawdę historyczną, ale i realizm wycinka ówczesnej obyczajowości związanej z życiem uczuciowym. Znalazła tu zastosowanie zarówno zasada prawdopodobieństwa życiowego, jak i zasada prawdy psychologicznej i obyczajowej. Dzięki temu pisarz przybliżył nam niezwykle ciekawy obraz polskiej rzeczywistości, życia społecznego i obyczajów w czasach Władysława Jagiełły. Dodać należy, że jest to obraz zgodny z XIX-wiecznym stanem wiedzy i utartymi, stereotypowymi wyobrażeniami na ten temat²⁴.

²⁰ Tamże, 56.

²¹ Tamże.

²² Tamże, 65.

²³ Tamże, 75.

²⁴ Tamże, 75–76.

Podkreślić należy, iż autorka tego artykułu nie operuje liczbami użyć danej jednostki językowej w tekście, a posługuje się określeniami modulującymi, typu: *rzadziej, znacznie rzadziej, częściej, najczęściej* itp., czym odróżnia go od innych prac w ramach omawianego nurtu. Podobną interpretację frekwencji wyekscerpowanych ze źródeł materiałowych jednostek językowych odnajdziemy również w prezentacjach wyników badań innych badaczy, by przywołać artykuły Danuty Bieńkowskiej i Elżbiety Umińskiej-Tytoń²⁵ czy też Magdaleny Hawrysz²⁶, odzwierciedlające wyniki poszukiwań badawczych prowadzonych na specyficznych zasobach materiałowych.

Nadmierne przywiązanie do liczb, bądź co bądź konceptualizujących system i jemu przyporządkowanych, poddane zostało krytyce, której wyraz odnajdujemy w opublikowanym w 2018 roku artykule *Badacz języka wobec triady: pisarz – tworzywo językowe – tekst* Kwiryny Handke²⁷, która – odwołując się do szeregu prac nad językiem pisarzy i ich dzieł, zamieszczonych w kolejnych tomach szczecińskich „Studiów Językoznawczych” – zwróciła uwagę na istotny aspekt analiz również i językowej kreacji świata w tekście literackim. Jest nim, najogólniej mówiąc, intencja pisarza – spreparowana przez pryzmat jego wiedzy, doświadczeń osobniczych, predyspozycji, upodobań i przeżyć, a nawet ułomności (jak dla przykładu agorafobia Bolesława Prusa) – pomijana w badaniach nad tekstem na rzecz jego zestawianych liczbowo, statystycznie i rangowo wykładników językowych (jednostek leksykalnych, semantycznych, frazeologicznych).

Analiza językowej kreacji świata w tekście literackim (również i publicystycznym) wykracza w wielu badaniach poza założenia i odniesienia *stricte* lingwistyczne, co wymaga tym samym wiedzy dodatkowej (którą nazwać możemy kontekstową), uwzględniającej dyktat osobowościowo-okolicznościowy pisarza – autora tekstu. Jak podkreśla Kwiryna Handke:

W tekstach literatury zawarty jest język narodowy w różnorodnej praktycznej realizacji, który ze swej istoty stanowi pole penetracji naukowej. Literaturoznawcy znacznie wcześniej wypracowali swoje koncepcje i metody w tej dziedzinie. Językoznawcy przez długie lata poszukiwali w tych tekstach określonych faktów i zjawisk językowych (fonetycznych, gramatycznych, słowotwórczych, słownikowych), które z nich wyodrębniali, segregowali, klasyfikowali i opisywali według przyjętych zasad. [...] W efekcie uzyskiwano opisy faktów czy zjawisk językowych występujących w tekstach danego pisarza, a także – poprzez te teksty – ich występowanie w określonych

²⁵ Danuta Bieńkowska, Elżbieta Umińska-Tytoń, „Językowa kreacja miasta i jego mieszkańców w łódzkich tekstach folklorystycznych”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 43–55.

²⁶ Magdalena Hawrysz, „Językowa kreacja wizerunków władców w średniopolskim piśmiennictwie historyograficznym – przyczynek do badań dyskursu tożsamościowego”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 209–224.

²⁷ Kwiryna Handke, „Badacz języka wobec triady: pisarz – tworzywo językowe – tekst (studium warsztatowe)”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 17 (2018): 7–21.

epokach lub regionach. Stwarzało to dalsze możliwości badań historycznojęzykowych lub porównawczych²⁸.

Podejście *stricte* strukturalne – w wyniku którego lingwista, zapowiadający badanie z zakresu językowej kreacji świata, prezentuje wyniki liczbowe dotyczące budowy tekstu, z naciskiem na ekstensję wyekscerpowanych z materiału badawczego jednostek językowych (leksemów, ich form, wyrażeń, zwrotów, czasem wybranych tropów stylistycznych) – przybrać może formę odbiegającą od założonego metodologicznie celu analiz. Zwraçała i na to uwagę Kwiryna Handke, niejednokrotnie uczulając na potrzebę wnikliwej penetracji tekstu literackiego w synergii z wiedzą o jego autorze: „Tekst autorski jest obrazem żywego języka w indywidualnej praktycznej realizacji. Mieści w sobie przede wszystkim cechy osobowości twórcy, ale również sumę wiedzy i doświadczeń społecznej i narodowej wspólnoty, z której dany twórca się wywodzi i z którą się utożsamia”²⁹. W takiej ocenie, bezsprzecznie, istotną rolę odgrywają w badaniach aspekty psychiczne i psychologiczne zarówno twórcy tekstu, jak i jego hipotetycznego odbiorcy.

Nurt kognitywistyczny. Można założyć, że w wyniku poszukiwań złotego środka w badaniach nad językową kreacją świata wypreparował się nurt kognitywistyczny (antropocentrystyczny), który, bazując wciąż na założeniach metodologicznych zaproponowanych przez T. Skubalankę, odnosi się do rozszerzonej i doprecyzowanej definicji podstawowego tu pojęcia. Termin *językowa kreacja rzeczywistości* (postaci/świata), rozumieć można:

jako tworzenie w dziele literackim wizerunku kogoś i/lub czegoś przez jego autora, antropocentrycznie postrzegającego opisywaną, odtwarzaną i/lub tworzoną rzeczywistość, posiadającego właściwe mu, osobnicze zasoby słownikowe i umiejętności odpowiedniego stylistycznie ich wykorzystania. Wynikiem (efektem) tej językowej kreacji jest wytwór w postaci artystycznego dzieła (tekstu) literackiego, które dekodowane przez odbiorcę daje możliwość konceptualizacji przedstawionej tam rzeczywistości, zgodnie z jego możliwościami, naturalnymi predyspozycjami (jak wyobraźnia) oraz nabytymi umiejętnościami (jak przygotowanie językowe), a także zarejestrowanymi w pamięci doświadczeniami. Tak rozumiana językowa kreacja świata w zindywidualizowanej percepcji podlega konfrontacji z językowymi jego obrazami oraz funkcjonującymi kulturowo stereotypami³⁰.

²⁸ Tamże, 13.

²⁹ Tamże, 15.

³⁰ Po raz pierwszy takie ujęcie terminu *językowa kreacja świata* odnajdujemy w pracy: Elżbieta Skorupska-Raczyńska, *Kreacja ojca w powieściach nadniemeńskich Elizy Orzeszkowej (studium językowo-stylistyczne)* (Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe PWSZ, 2013), 22–23.

Oznacza to, że w procesie twórczym i odtwórczym tekstu istotną rolę odgrywają uwarunkowania osobowościowe, psychiczne i mentalne twórcy i odtwórcy, ich umiejętności, a także przeżycia wpływające na językowe wykreowanie świata w wizji twórcy i jego *re-kreowanie* w *re-wizji* odbiorcy.

W szeregu prac badawczych, których autorzy skłaniają się ku analizom językowej kreacji świata jako uwarunkowanej osobowościowym wpływem twórcy tekstu, odnajdujemy m.in. artykuły Izabeli Kępkki poświęcone utworom Jacka Kaczmarskiego (by przywołać takie, jak: *Gdy królewską godność zachowały tylko kamienne lwy...*, czyli o językowej kreacji lwa w piosenkach Jacka Kaczmarskiego; *Językowa kreacja psa i jej funkcje w poezji Jacka Kaczmarskiego*; „*Oto jest wilk wolny!*” – kreacja wilka jako symbolu wolności w poezji Jacka Kaczmarskiego³¹), czyli *de facto* poetyckim manifestem prowolnościowym. Podobnym założeniem I. Kępkka kieruje się również w wypadku analizy badawczej utworów prozatorskich, czego potwierdzeniem są jej artykuły o treści skupionej na powieściach *Śpiewaj ogrody* Pawła Huellego czy *Panienka z okienka* Deotymy³², czyli o różnym przyporządkowaniu stylowym i tematycznym. Spośród innych prac osadzonych w nurcie antropocentrystycznym wypada przypomnieć monografię Wojciecha Kuski *Językowo-kulturowa kreacja rodziny w powieściach Wiesława Myślińskiego*³³, której autor poddał analizie dorobek prozatorski pisarza (sześć powieści: od debiutanckiego *Nagiego sadu* po *Ostatnie rozdanie*, wydanych w latach 1967–2013). Do nurtu tego możemy zaliczyć również prace transtekstowe, których przykładem jest publikacja Elizy Grzelakowej na temat językowej kreacji starości, opartej *stricte* na antropocentrycznym postrzeganiu rzeczywistości³⁴. Można założyć zatem, że poszukiwania rozwiązań metodologicznych pozwalających na wnikliwe badania językowej kreacji świata owocują kolejnymi rozwiązaniami, których

³¹ Izabela Kępkka, „*Gdy królewską godność zachowały tylko kamienne lwy...*, czyli o językowej kreacji lwa w piosenkach Jacka Kaczmarskiego”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 24 (2017), 2: 59–71; też, „*Językowa kreacja psa i jej funkcje w poezji Jacka Kaczmarskiego*”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 16 (2017): 135–148; też, „*Oto jest wilk wolny!* – kreacja wilka jako symbolu wolności w poezji Jacka Kaczmarskiego”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 17 (2018): 177–189.

³² Izabela Kępkka, „*A ja powiem: pierwsze miasto w świecie: Dancig – językowa kreacja przestrzeni społecznej XVII-wiecznego Gdańska w powieści Jadwigi Łuszczewskiej Panienka z okienka*”, w: *Językowy, literacki i kulturowy obraz Pomorza*, t. 4, red. Zenon Lica, Aneta Lica, Karolina Czemplik (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2018), 98–117; Izabela Kępkka, Lucyna Warda-Radys, „*Językowa kreacja Kaszubów w utworze Śpiewaj ogrody Pawła Huellego*”, *Język – Szkoła – Religia* 13 (2018), 2: 66–86. Por. tychże, „*Językowa kreacja gdańskich kamieniczek w powieści Deotymy Panienka z okienka*”, w: *Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, red. Małgorzata Święcicka i Monika Peplińska (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2019), 525–537.

³³ Wojciech Kuska, *Językowo-kulturowa kreacja rodziny w powieściach Wiesława Myślińskiego* (Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, 2020). Tu również obszerna literatura przedmiotu (wraz z wykazem artykułów autora monografii).

³⁴ Eliza Grzelakowa, „*Językowo-kulturowa kreacja starości*”, *Studia Europaea Gnesnensia* 13 (2016): 225–247.

autorzy odwołują się do aspektów kulturowych o różnym spektrum ich przyporządkowania³⁵.

Językowa kreacja świata w tekście, szczególnie artystycznym, jest istotnie uwarunkowana możliwościami i zamiarami twórczymi jego autora, tym samym jej analiza może być obciążona bądź dogłębną wiedzą na ich temat, bądź ogólnikowymi jedynie jej założeniami czy też nikłymi fragmentami. Nie powinno zatem dziwić dość swobodne podejście badaczy do podjętego zadania, czego sygnały odnajdziemy w publikowanych pracach, zgodnie z ilustrującą ten fakt wypowiedzią Moniki Kresy: „Terminy *językowa kreacja świata przedstawionego* i *językowa kreacja bohatera literackiego* mogą być rozumiane na różne sposoby. Badaczy analizujących wskazane zjawiska interesować bowiem może z jednej strony kreacja jako proces twórczy, z drugiej zaś – efekt tego procesu i jego odbiór”³⁶. Widzimy zatem w badaniach przestrzeń, którą językoznawca może dość dowolnie i zajmować, i wypełniać.

Istotnym aspektem w procesie analiz językowej kreacji rzeczywistości jest uwzględnienie w nich elementów językowego obrazu świata, który ze względu choćby na intencje autora analizowanego tekstu z jednej strony, a predyspozycje odbiorcy tekstu z drugiej, pozostaje w ścisłej czołówce wpływów na kształt i treść komunikacji. Bez względu na umiejscowienie metodologiczne na osi poszukiwań badawczych, analizując językową kreację świata, musimy uwzględnić elementy już utrwalone i językowo, i percepcyjnie jako „swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości”³⁷. Oba pojęcia i zjawiska pozostają w ścisłej relacji ze sobą. Takie ukierunkowanie odczytujemy już w treści opublikowanego ponad ćwierć wieku temu artykułu Anny Pajdzińskiej i Ryszarda Tokarskiego pod znaczącym tytułem *Językowy obraz świata – konwencja i kreacja*³⁸, poświęconego znaczeniu słowa i jego zindywidualizowanym przeobrażeniom, widocznym szczególnie w tekstach artystycznych, niestandardowych i kreatywnych.

³⁵ Zob. Elżbieta Skorupska-Raczyńska, *Żydzi w powieściach współczesnych Elizy Orzeszkowej (studium językowo-kulturowe)* (Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, 2022).

³⁶ Monika Kresa, „Nie tylko *koniec świata* – językowa kreacja Ryszarda Popiołka, bohatera serialu *Dom* w reż. Jana Łomnickiego”, w: *Seriale w kontekście kulturowym. Język, odbiór, interpretacja*, red. Monika Cichmińska, Alina Naruszewicz-Duchlińska, Piotr Przytuła (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2017), 48.

³⁷ Ryszard Tokarski, „Słownictwo jako interpretacja świata”, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, red. Jerzy Bartmiński, t. 2 (Wrocław: Wiedza o Kulturze, 1993), 358.

³⁸ Anna Pajdzińska, Ryszard Tokarski, „Językowy obraz świata konwencja i kreacja”, *Pamiętnik Literacki* 87 (1996), 4: 144–158.

Podsumowanie

Z dużą dozą prawdopodobieństwa badania nad językową kreacją świata w wypowiedziach literackich ogólnie, a w tekstach artystycznych szczególnie, wyrosły na bazie poszukiwań zainspirowanych ideą językoznawstwa otwartego według Antoniego Furdala. Za jego sprawą ten kierunek badań zaowocował bogactwem publikacji, o którego zasobach czytamy w artykule Włodzimierza Wysoczańskiego *Językoznawstwo otwarte na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane dziedziny*³⁹. Biorąc powyższe pod uwagę, nie sposób nie zadać pytania, czy konstruowanie paradygmatu badań w kontekście językoznawstwa otwartego ogółem, a w perspektywie językowej kreacji świata szczególnie, nie stało się swoistym poszukiwaniem złotego środka? Problem ten dotyczy nie tylko badań nad językową kreacją świata. Takie bowiem pojawiają się i na innych „terenach”, co sygnalizuje m.in. Justyna Winiarska w artykule poświęconym *de facto* kognitywizmowi:

Przyznanie, w obliczu kłopotów z jednoznacznym zdefiniowaniem języka, że jest on pewnym zespołem zjawisk, wprowadza napięcie w sam środek przedmiotu językoznawstwa i zmusza do poszukiwania pomocy innych nauk oraz ewentualnego ustalenia, które z badanych aspektów należą do lingwistyki, które sytuują się na jej pograniczu, a które poza granicami. Można też próbować przyjąć ze względów metodologicznych bądź ontologicznych (w sensie przekonań badacza, co do natury zjawiska) postawę izolującą się od pozostałych nauk i autonomizującą swój przedmiot. Ta droga wydaje się jednak mało obiecująca. Z kolei podejście heteronomiczne skutkuje we współczesnej lingwistyce siecią wzajemnie przecinających się (poniekąd sprzecznych) stanowisk. Opcja ta nieustannie ciąży ku innym naukom, wchodząc z nimi w interakcje, a jeśli nawet nie prowadzą one do konfliktów z sąsiadami, to owocują niekiedy gwałtownymi sporami wśród samych językoznawców⁴⁰.

Spór jednak z natury i obyczaju nie musi być zły⁴¹. Z dużym prawdopodobieństwem w wyniku takich rozważań i poszukiwań (złotego środka) możliwe jest wypracowanie rozwiązań dla nauki i języka najlepszych.

³⁹ Włodzimierz Wysoczański, „Językoznawstwo otwarte na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane dziedziny”, *Rozprawy Komisji Językowej* 40 (2013): 3–38.

⁴⁰ Justyna Winiarska, „Kognitywizm – językoznawstwo otwarte?”, w: *Metodologie językoznawstwa. Od genu do dyskursu*, red. Piotr Stalmaszczyk (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011), 30–31.

⁴¹ Wyraz *spór*, rejestrowany w polszczyźnie pisanej od XV w., oznaczający pierwotnie ‘sprzeczkę, konflikt’, niewiele później funkcjonował również jako ‘spieranie się, sprzeczką, dysputa’, czego potwierdzenie odnajdujemy w cytatach egzemplifikujących taką treść jednostki leksykalnej w XVI-wiecznym języku pisanym, wybranych z pism Łukasza Górnickiego: „Ani w tym sporu trzymać będę, żeby rozsądek mój miał być lepszy niż czyj inny”, czy Piotra Skargi: „Tu o żaden w nauce i religii spór nie szło”, bądź późniejszym, np. XIX-wiecznym, zgodnie ze słowami Władysława Syrokomli: „Staczać spory z wielbnymi magistry, lektory, doktory”. W rejestrującym leksykę XIX w. i wcześniejszą *Słowniku warszawskim* pod hasłem *spór* odnajdujemy również – jako kolejną – definicję poprzedzoną kwalifikatorami *fil[ozoficzny]*,

Ogląd prac poświęconych językowej kreacji świata (siłą rzeczy, a także z powodu ograniczeń edytorskich oparty na ich wyborze) sygnalizuje i rozrzut metodologiczny badań, i potrzebę poszukiwania rozwiązań, które zaowocują publikacją nie tylko potwierdzającą przyczynkarsko dla przykładu z jednej strony mistrzostwo stylistyczne pisarza, z drugiej bogactwo jego idiolektu, ale też wpływ na odbiorcę tekstu literackiego (artystycznego), zważywszy na szeroko pojęty kontekst tej twórczej i odtwórczej relacji. Bezsprzecznie, bez względu na kierunki badań nad językową kreacją świata w tekście literackim, ich zakres, siłę i rozwój, podstawą tych poszukiwań, analiz i ocen pozostają pionierskie na tym polu prace T. Skubalanki.

Bibliografia

- Białoskórska, Mirosława. „Stratyfikacja słownictwa z komponentem nazwy barwy złotej w lirykach Leopolda Staffa (część druga)”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 25–41.
- Bieńkowska, Danuta, Elżbieta Umińska-Tytoń. „Językowa kreacja miasta i jego mieszkańców w łódzkich tekstach folklorystycznych”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 43–55.
- Boryś, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- Ciarkowska, Aleksandra. „Językowa kreacja dziecka w *Konopielce* Edwarda Redlińskiego”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 18 (2019): 31–41.
- Ciarkowska, Aleksandra. „Językowa kreacja ojca w *Nagim sadzie* Wiesława Myślińskiego”. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN* 57 (2019): 37–48.
- Furdal, Antoni. *Językoznawstwo otwarte*. Opole: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1977.
- Gajda, Stanisław. „Stylistyka funkcjonalna, stylistyka pragmatyczna, stylistyka kognitywna”. W: *Polska genologia lingwistyczna*, red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak, 143–149. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- Grzegorzczkowska, Renata. „Jak rozumieć kreatywny charakter języka?”. W: *Kreowanie świata w tekstach*, red. Andrzej Maria Lewicki, Ryszard Tokarski, 13–24. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995.
- Grzelakowa, Eliza. „Językowo-kulturowa kreacja starości”. *Studia Europaea Gnesnensia* 13 (2016): 225–247.
- Handke, Kwiryna. „Badacz języka wobec triady: pisarz – tworzywo językowe – tekst (studium warsztatowe)”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 17 (2018): 7–21.
- Hawrysz, Magdalena. „Językowa kreacja wizerunków władców w średniopolskim piśmiennictwie historiograficznym – przyczynek do badań dyskursu tożsamościowego”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 14 (2015): 209–224.

w *logice*, o treści ‘rozważanie argumentów za i przeciw przez dwie osoby różniące się w poglądach na dane założenie’, której autorem jest Henryk Struve (1840–1912), polski filozof i estetyk. Por. Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005), 570–571. Cytaty wykorzystane w przypisie przywołano za: *Słownik języka polskiego*, red. Jan Karłowicz, Adam Antoni Kryński, Władysław Niedźwiedzki, t. I–VIII (Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1900–1927); tu: t. VI, 341.

- Helman, Marta. „Językowa kreacja ubóstwa i zbytku w *Lalce* Bolesława Prusa”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 5 (2006), 81–97.
- Językowy obraz świata, red. Jerzy Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1990.
- Językoznawstwo strukturalne. Wybór tekstów, red. Halina Kurkowska, Adam Weinsberg. Warszawa: Wydawnictwo PWN 1979.
- Kęпка, Izabela. „*A ja powiem: pierwsze miasto w świecie: Dancig* – językowa kreacja przestrzeni społecznej XVII-wiecznego Gdańska w powieści Jadwigi Łuszczewskiej *Panienska z okienka*”. W: *Językowy, literacki i kulturowy obraz Pomorza*. T. 4, red. Zenon Lica, Aneta Lica, Karolina Czemplik, 98–117. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2018.
- Kęпка, Izabela. „*Gdy królewską godność zachowały tylko kamienne lwy...*, czyli o językowej kreacji lwa w piosenkach Jacka Kaczmarskiego”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 24 (2017), 2: 59–71.
- Kęпка, Izabela. „Językowa kreacja nieba i piekła w *Tragedii o bogaczu i Łazarzu* z 1643 roku”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 23 (2016), 1: 39–53.
- Kęпка, Izabela. „Językowa kreacja psa i jej funkcje w poezji Jacka Kaczmarskiego”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 16 (2017): 135–148.
- Kęпка, Izabela. „*Oto jest wilk wolny!* – kreacja wilka jako symbolu wolności w poezji Jacka Kaczmarskiego”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 17 (2018): 177–189.
- Kęпка, Izabela, Lucyna Warda-Radys. „Językowa kreacja gdańskich kamieniczek w powieści Deotymy *Panienska z okienka*”. W: *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, red. Małgorzata Świącicka i Monika Peplińska, 525–537. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2019.
- Kęпка, Izabela, Lucyna Warda-Radys. „Językowa kreacja Kaszubów w utworze *Śpiewaj ogrody* Pawła Huellego”. W: *Język – Szkoła – Religia* 13 (2018), 2: 66–86.
- Kopaliński, Władysław. *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1995.
- Kresa, Monika. „Nie tylko koniec świata – językowa kreacja Ryszarda Popiołka, bohatera serialu *Dom* w reż. Jana Łomnickiego”. W: *Seriale w kontekście kulturowym. Język, odbiór, interpretacja*, red. Monika Cichmińska, Alina Naruszewicz-Duchlińska, Piotr Przytuła, 48–59. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2017.
- Książek-Bryłowa, Władysława, Barbara Lipniacka. „Językowy obraz wroga w *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 1 (2002): 151–176.
- Kuska, Wojciech. *Językowo-kulturowa kreacja rodziny w powieściach Wiesława Myślińskiego*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, 2020.
- Machnicka Violetta. „Językowa kreacja koncertu skrzypcowego w bajce Igora Sikirzyckiego *O komarzu i orkiestrze*”. *Ogród: materiały naukowe Warszawskiego Koła Polonistów* 30 (2017), 1/4: 341–357.
- Mariak, Leonarda. *Obraz Boga w Krzyżakach Henryka Sienkiewicza*. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 5 (2006): 127–148.
- Mariak, Leonarda. „Językowa kreacja miłości w *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza”. *Slavia Occidentalis* 65 (2008): 55–76.
- Modrzejewska, Róża. „Językowa kreacja świata starego Szlangbauma w *Lalce* Bolesława Prusa”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 12 (2013): 107–120.
- Pajdzińska, Anna, Ryszard Tokarski. „Językowy obraz świata – konwencja i kreacja”. *Pamiętnik Literacki* 87 (1996), 4: 144–158.
- Pietrzak, Magdalena. *Językowe środki kreowania postaci w twórczości historycznej Henryka Sienkiewicza*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004.

- Rychter, Joanna. *Językowa kreacja barw w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.
- Rychter, Joanna. *Językowa kreacja przyrody nieożywionej w utworach poetyckich Juliusza Słowackiego*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2009.
- Seniów, Adriana. *Językowa kreacja świata kobiet w wybranych powieściach Elizy Orzeszkowej*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011.
- Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. „Funkcja barw w językowej kreacji wybranych postaci w *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej”. W: *Twórczość Elizy Orzeszkowej*, red. Krzysztof Stępnik, 93–107. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001.
- Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. „Językowa kreacja lasu w *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej”. *Zeszyty Naukowe PWSZ* 1 (2006): 137–146.
- Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. *Językowa kreacja świata w utworach Elizy Orzeszkowej (wybrane zagadnienia)*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, 2016.
- Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. *Kreacja ojca w powieściach nadniemeńskich Elizy Orzeszkowej (studium językowo-stylistyczne)*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe PWSZ, 2013.
- Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. *Żydzi w powieściach współczesnych Elizy Orzeszkowej (studium językowo-kulturowe)*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, 2022.
- Skubalanka, Teresa. „Językowa kreacja Jacka Soplicy (księdza Robaka)”. W: tejsze, *Mickiewicz, Słowacki, Norwid. Studia nad językiem i stylem*, 20–33. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1997.
- Skubalanka, Teresa. *Podstawy analizy stylistycznej. Rozważania o metodzie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001.
- Słownik języka polskiego*, red. Jan Karłowicz, Adam Antonii Kryński, Witold Niedźwiedzki. T. I–VIII. Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1900–1927.
- Szczaus, Agnieszka. „Językowa kreacja wierzeń Prusów w powieści ks. Stanisława Kujota *Pierwsze nawrócenie Prusaków (1877–1878)*”. *Prace Filologiczne* 73 (2019): 395–412.
- Szlachta, Agnieszka. „Funkcja barw w powieści *Bambino* Ingi Iwasiów”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 13 (2014): 275–286.
- Tabakowska, Elżbieta. *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków: Polska Akademia Nauk, 1995.
- Tatariewicz, Władysław. *Historia filozofii*. T. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988.
- Tokarski, Ryszard. „Słownictwo jako interpretacja świata”. W: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, red. Jerzy Bartmiński. T. 2, 335–362. Wrocław: Wiedza o Kulturze, 1993.
- Winiarska, Justyna. „Kognitywizm – językoznawstwo otwarte?”. W: *Metodologie językoznawstwa. Od genu do dyskursu*, red. Piotr Stalmaszczyk, 27–48. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Wysoczański, Włodzimierz. „Językoznawstwo otwarte na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane dzieziny”. *Rozprawy Komisji Językowej* 40 (2013): 3–38.

Kierunki badań nad językową kreacją świata w tekście literackim – w poszukiwaniu złotego środka?

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza rozwoju badań nad językową kreacją świata w tekście artystycznym, zaliczanym do liryki bądź epiki, oraz próba wskazania kierunków badawczej ewolucji na podstawie treści publikacji, założonych w nich i zastosowanych rozwiązań metodologicznych oraz osiągniętych efektów. Analizie w niniejszej próbie poddano zarówno teksty (artykuły, monografie) ze wskazanym w tytule – pod hasłem *językowa kreacja świata* – zakresem badawczych poszukiwań, jak i takie, których tytułowy zapis o zmodyfikowanej treści oraz cele zapowiadają interesujące nas badania. Analiza ponad trzydziestu wyekscerpowanych publikacji, ich podobieństw metodologicznych i różnic, pozwoliła na wskazanie trzech obecnie nurtów badań: *tekstowo-stylistycznego, strukturalno-semantycznego oraz kognitywistycznego*.

Lines of research on linguistic creation of the world in a literary text – in search of the golden mean?

Summary

The aim of the paper is to analyse the development of research on linguistic creation of the world in artistic writing, both in poetry and prose, and to attempt to show the lines of research evolution on the basis of research papers, their methodologies and achieved results. The research material consists of both texts (articles and monographs) that indicate its scope by using the phrase linguistic creation of the world in their titles as well as those whose modified title and goals suggest that they are of interest to the current study. The analysis of more than 30 selected publications and their methodological similarities and differences, allows to distinguish between three current lines of research, i.e. textual-stylistic, structural-semantic and cognitive.

Cytowanie

Skorupska-Raczyńska, Elżbieta. „Kierunki badań nad językową kreacją świata w tekście literackim – w poszukiwaniu złotego środka?”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 22 (2023): 95–109. DOI: 10.18276/sj.2023.22-08.